

OPINNÄYTETYÖ

”Kun en pysty puheella kertomaan, mitä mieltä olen”

- Toimintamalliehdotus päivittäisen kirjauksen toteuttamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa

Essi Korhonen

Tulkaus ja kielellinen saavutettavuus (AMK)

(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

(5/2023)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkkauksen koulutus (AMK)

Tekijät: Essi Korhonen

Opinnäytetyön nimi: ”Kun en pysty puheella kertomaan, mitä mieltä olen” -
Toimintamalliehdotus päivittäiseen kirjaamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa

Sivumäärä: 32 ja 7 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Sirpa Lyytinen

Työn tilaaja(t): Savas-säätiö Savolanniemen palvelukoti

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on koota toimintamalliehdotus päivittäisen kirjauksen toteuttamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa. Asiakkaiden osallisuutta asiakaskirjaamiseen ja dokumentointiin on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota viime vuosina. Tässä opinnäytetyössä keskitytään siihen, kuinka puhumattomien kehitysvammaisten sekä autismikirjon henkilöiden kanssa tulisi yhdessä toteuttaa asiakaskirjaamista.

Opinnäytetyön tilaajana toimii Savas-säätiö ja se toteutettiin yhdessä Savaksen asumisyksikössä. Tilaajan tarpeena oli osallistaa asukkaita enemmän päivittäiseen kirjaukseen DomaCare-toiminnanohjausjärjestelmään.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, kuinka osallistavaa kirjausta on toteutettu sekä kuinka puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä voisi hyödyntää jatkossa osallistavaa kirjausta toteuttaessa. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi tilaajalle toimintamalliehdotus osallistavan kirjauksen toteuttamiseen puhumattomien asukkaiden kanssa sekä vinkkilista käytännön vinkeistä kirjauksen toteuttamiseen.

Toimintamalliehdotus on rakennettu asiakkaan oikeuksien, käytännön työssä hyviksi havaittujen käytäntöjen sekä teoretiedon pohjalta. Valmista toimintamalliehdotusta voivat soveltaa ja muokata myös muut toimijat, jotka toteuttavat kirjaamista henkilöiden kanssa, jotka kommunikoivat puhetta tukevilla, korvaavilla ja täydentävillä kommunikaatiomenetelmillä.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, autismikirjon häiriöt, osallisuus, osallistuminen, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, kirjaaminen, sähköinen kirjaaminen

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Interpreting

Author: Essi Korhonen

Title: "When I'm unable to express my opinion verbally" - Proposal for a model for implementing daily documentation with nonverbal individuals

Number of Pages: 32 and 7 attachment pages

Supervisor(s): Sirpa Lyytinen

Commissioned by: Savas-säätiö Savolanniemen palvelukoti

The purpose of this practical thesis is to create a proposal for a model for implementing daily documentation with nonverbal individuals. In recent years, there has been a growing emphasis on involving customers in the process of documentation and record-keeping. This thesis focuses on how to carry out documentation with nonverbal individuals with intellectual disabilities and those on the autism spectrum.

The client for this thesis is Savas-säätiös service home, which provides round-the-clock residential services. The client's need was to involve residents more in daily documentation using the DomaCare system.

The goal of this thesis is to determine how documentation participation has been implemented in a Savas Foundation unit and how augmentative and alternative communication methods can be utilized in implementing participatory documentation. The outcome of this thesis is a proposed model for the client to implement participatory documentation with nonverbal residents, as well as a list of practical tips for carrying out documentation.

While this proposed model has not yet been tested in practice, it has been developed based on customer rights, established best practices, and theoretical knowledge. Other practitioners who carry out documentation with individuals who communicate through augmentative, alternative, and supportive communication methods can also apply and modify the proposed model.

Keywords: intellectual and developmental disability, autism spectrum disorder, participation, attendance, augmentative and alternative communication, customer documentation, electronic documentation

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
3	KEHITYSVAMMAISTEN SEKÄ AUTISTISTEN HENKILÖIDEN ASEMA JA OIKEUDET SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA.....	10
	3.1 Kehitysvammaisuuden ja autismin määritelmä	10
	3.2 Vammaisten oikeudet	11
	3.3 Vammaisten henkilöiden osallisuus sekä itsemääräämisoikeus	12
4	KIRJAAMINEN JA DOKUMENTOINTI	13
	4.1 Osallistava kirjaaminen.....	13
	4.2 Asukkaan osallisuus kirjauksissa Savas-säätiön ohjeistuksissa.....	14
5	KEHITYSVAMMAISTEN JA AUTISMINKIRJON HENKILÖIDEN KOMMUNIKAATIO.....	16
	5.1 Puhetta tukeva, korvaava ja täydentävä kommunikaatio	16
	5.2 Kehitysvammaisten kommunikaatio.....	17
	5.3 Autististen henkilöiden kommunikaatio	18
6	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN KUVAUS SEKÄ TOTEUTUS.....	19
	6.1 Kysely	20
	6.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	21
	6.3 Opinnäytetyön eettisyys.....	22
7	ANALYYSI ASIAKKAAN OSALLISUUDESTA PÄIVITTÄISESSÄ KIRJAUSPROSESSISSA.....	24
	7.1 Asiakkaan oikeus olla mukana kirjaustilanteessa	24

7.2 Kirjaamistilanne sekä kirjaamisympäristö.....	25
7.3 Ohjaajan ja asukkaan välinen kommunikaatio kirjaustilanteessa.....	26
7.4 Kirjaamisen aiheet	27
7.5 Kirjauksen yhteenveto asiakkaan kanssa	28
7.6 Kehittämissuhteita kirjauksen toteuttamisen sujuvoittamiseksi	29
8 TOIMINTAMALLIEHDOTUKSEN KOKOAMINEN.....	30
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	31
LÄHTEET	33
LIITTEET.....	37
Liite 1: Osallistava kirjaaminen -kyselypohja	37
Liite 2: Toimintamalli ehdotus.....	43

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön taustalla on tarve saada puhumattomien henkilöiden oma ääni ja oma näkemys arjestaan kuuluviin päivittäisessä asiakaskirjauksessa. Monesti puhumattomien henkilöiden arjessa käy niin, että henkilöä tulkitaan ja analysoidaan, mutta henkilö ei pääse itse kertomaan omaa näkemystään asioihin. Puhumattomien henkilöiden kanssa työskentelevän on tärkeää tiedostaa, kuinka suuri merkitys asiakkaasta tehdyistä asiakirjoista voi olla asiakkaan elämään sekä hänestä tehtävistä päätöksistä tulevaisuudessa. Ei ole yhdentekevää, kuka saa asiakirjoissa äänensä kuuluville sekä kenen tulkintoihin ja näkemyksiin asiakirjat pohjautuvat (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011.) On tärkeää ymmärtää, että asiakaskirjaaminen on tapahtuma, jossa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti asiakkaan elämää (Törrönen, Hänninen, Jouttimäki, Lehto-Lunden, Salovaara & Veistilä 2016, 335-336).

Opinnäytetyö on lähtenyt tilaajan tarpeesta. Käytännöntyössä on noussut tarve toimintamalliehdotukselle osallistavan kirjauksen toteuttamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa. Osallistavan kirjauksen toteuttamista lähestytään kehitysvammaisten ja autististen henkilöiden näkökulmasta. Nämä asiakasryhmät valittiin tilaajan toiveiden mukaisesti.

Uusi vammaispalvelulaki hyväksyttiin 1.3.2023 (Eduskunta 2023a) ja se astuu voimaan suunnitelmien mukaan 1.10.2023 (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2023d). Uudistuksen vuoksi osallisuuden sekä tuetun päätöksentekoon liittyvät teemat ovat tällä hetkellä erittäin ajankohtaisia aiheita. Uuden päivitytyn vammaispalvelulain tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön oman näköisen elämän toteutumista yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnassa (Eduskunta 2023b).

Usein osallistavan kirjauksen lähtökohtana on tiedotus asiakkaalle, mihin hänen asiakastietojaan käytetään sekä missä asiakastiedot ovat saatavilla. Lisäksi osallistavaan kirjaukseen kuuluu asiakkaan kanssa neuvottelu, mitä kirjataan (Stellberg 2017). Aihe on erittäin laaja. Suurin tarve tilaajalla on saada puhumattomat asukkaat mukaan kirjaamistilanteeseen. Käsittelen lyhyesti tässä opinnäytetyössä asukkaalle tiedottamista kirjauksesta, mutta pääpaino tässä opinnäytetyössä on asiakkaan kanssa yhdessä kirjaamisessa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on: Kuinka osallistavaa kirjausta on toteutettu puhumattomien asukkaiden kanssa sekä kuinka puhetta tukevaa, korvaavaa ja täydentävää kommunikaatiota voidaan hyödyntää kirjauksessa tulevaisuudessa? Tässä opinnäytetyössä kerään

kyselylomakkeella tietoa, kuinka erään asumisyksikön henkilökunta on osallistavaa kirjausta toteuttanut sekä kerään ideoita/ajatuksia kuinka erilaisia kommunikaatiomenetelmiä voisi hyödyntää puhumattomien asukkaiden kanssa kirjausta tehdessä. Kyselyn tuloksien analysointimenetelmänä käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Tuotoksena syntyy osallistavan kirjauksen toimintamalliehdotus sekä tietoa, kuinka kirjausta puhumattomien henkilöiden kanssa voisi toteuttaa.

Aikaisempaa tutkimusta osallistavasta kirjauksesta on jonkun verran. Anne Pulkkinen tarkastelee opinnäytetyössään (2019) osallistavaa kirjausta menetelmänä osana perhekuntoutusta. Tiia Hassinen luo kirjaamiskoulutuksen osallistavan kirjauksen näkökulmasta opinnäytetyössään (2023) Osallistava kirjaaminen osaksi asiakastyötä. Kirjaamiskoulutuksen kehittämistyö. Osallistavaa kirjausta ei ole vielä minun havaintojeni perusteella aikaisemmin sovellettu henkilöiden kanssa, jotka kommunikoivat puhetta tukevalla, korvaavilla ja täydentävillä kommunikaatiomenetelmillä.

Osallistavaa kirjausta sovellettaessa henkilöille, jotka eivät kommunikoi sujuvasti puheella, on mielestäni haastavaa, että tämän asiakasryhmän ymmärryksen taso voi olla alentunut. Eikä tietoa oman tiedonhakuni perusteella osallistavasta kirjauksesta kertovissa julkaisuissa ole huomioitu juurikaan henkilöitä, jotka eivät voi puheella ilmaista itseään sujuvasti. Tällä asiakasryhmällä on kuitenkin oikeus saada tieto siinä muodossa, josta henkilö pystyy sen ymmärtämään oman kehitystasonsa mukaisesti sekä osallistumaan toimintaan oman kehitystasonsa mukaisesti (27/2016 yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista).

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön tilaaja on Savas-säätiö ja se toteutettiin yhdessä Savaksen asumisyksikössä. Tilaaja toivoo toimintamalliehdotusta puhumattomien asukkaiden kanssa yhdessä kirjaamiseen DomaCare-toiminnanohjausjärjestelmällä. Toimintamalliehdotuksen tarkoituksena on turvata asukkaan oman näkemyksen kuuluminen arjessa sekä muissa asukkaan elämään vaikuttavissa asioissa. Tilaaja toivoo lisätietoa puhumattomien asukkaiden kanssa osallistavan kirjauksen toteuttamisesta, erityisesti autistisista ja kehitysvammaisten henkilöiden näkökulmasta.

Kuvitteellinen esimerkki tilanteesta puhumattoman asiakkaan kanssa, jossa kaivataan uutta toimintamallia: puhumaton asukas osallistuu johonkin toimintaan. Toiminnan ajan asukas osallistuu toimintaan sekä hymyilee välillä. Ohjaaja kirjaa asiakastietojärjestelmään “asukas osallistui toimintaan X ja vaikutti tyytyväiseltä toiminnan ajan”. Kirjauksessa ei tällöin ole asukkaan omaa näkemystä asiasta, vaan kirjaus pohjautuu ohjaajan tulkintaan. Jos asukas, kenestä kirjaetaan, olisi puhuva, voisi ohjaaja kysyä hänen mielipidettään toiminnasta sekä siitä, haluaako asukas kirjata aiheesta, jolloin ohjaaja kirjaisi asukkaan kanssa yhteistyössä.

Savas-Säätiön strategiana on vuosille 2019-2025 osallisuutta erityisille ihmisille. Strategiassa mainitaan osallisuus megatrendinä sekä IMO-lainsäädäntö ja kuinka nämä vaikuttavat Savaksen toimintaan. Lisäksi yksi Savaksen arvoista on osallisuus. Savaksella toimitaan niin, että jokainen asiakas kasvaa omaan osallisuuteensa ja omaan mittaansa Savaksen toiminnassa (Savas säätiö 2023b.)

Asumisyksikön toimintasuunnitelmassa vuodelle 2023 osiossa Asiakkaan osallisuutta tukeva toimintakulttuuri näkyy osallistava kirjaaminen. Toimenpiteitä ovat IMO-suunnitelman noudattaminen sekä asiakkaiden toiveiden huomioiminen ja niiden kirjaaminen ja toteuttaminen. Tätä toimenpidettä mitataan asukkaiden palautteilla, toiveilla sekä Bikva-arvioinnilla. Toisessa osiossa asiakkaan vaikuttavuuden varmistamisessa toimenpiteissä on mainittu, että asiakas osallistuu oman kykynsä mukaisesti RAI-ID arviointiin ja asiakkaan osallisuutta kirjauksessa korostetaan. Lisäksi toimintasuunnitelmassa on mainittu, että kommunikaatio-osaamista vahvistetaan koulutussuunnittelulla ja arjessa vertaisoppimisella.

Tämä opinnäytetyö on mielestäni ajankohtainen aihe sekä erittäin tarpeellinen tilaajalle, koska osallistavan kirjauksen toimintamalli voi tehdä dokumentoinnissa näkyväksi asukkaan osallisuuden sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisen. Osallisuus ja itsemääräämisoikeus ovat tilaajalle tärkeitä arvoja ja ne näkyvät vahvasti Savas-säätiön toimintaa ohjaavissa

suunnitelmissa. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että nämä seikat näkyvät kirjauksessa ja dokumentoinnissa.

Lisäksi tämä opinnäytetyö voi tuoda erilaisia keinoja puhetta tukevista, korvaavista ja täydentävistä kommunikaatiomenetelmistä työntekijöille, jolloin heidän kommunikaatiotaitonsa sekä taidot kirjata yhdessä puhumattoman asukkaan kanssa lisääntyvät.

3 KEHITYSVAMMAISTEN SEKÄ AUTISTISTEN HENKILÖIDEN ASEMA JA OIKEUDET SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

3.1 Kehitysvammaisuuden ja autismin määritelmä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee vammaisuuden kokonaisuudeksi, johon vaikuttaa ympäristö ja sitä termiä käyttävä yhteisö. Ajatus siitä, kuka on vammaainen, on aina yksilön itse määrittelemä asia. Vammaisuus itsessään on historiallisten tilanteiden, asenteiden sekä nyky-yhteiskunnan ja yhteisön normien määrittämä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023c.)

Kehitysvammaiseksi henkilöksi tämänhetkisessä suomalaisessa lainsäädännössä katsotaan henkilö, jonka synnynnäinen tai kehitysiässä saatu vamma tai sairaus ovat estäneet tai häirinneet henkistä toimintaa tai fyysistä kehitystä. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519 § 1).

Kehitysvammaisilla henkilöillä Maailman terveysjärjestö WHO:n ICD-10:n tautiluokituksen mukaan on kehittynyt puutteelliset kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot (Manninen & Pihko 2012a, 16). Kehitysvammaiset ovat kuitenkin vammastaan huolimatta omanlaisiaan persoonia. Heillä on omat vahvuutensa ja oma kykynsä saavuttaa asioita ja toimia. Kehitysvammaiset henkilöiden vahvuudet ja kyvyt täytyy löytää ja niitä täytyy tukea ja vahvistaa, jotta kehitysvammaainen henkilö pystyy saavuttamaan oman parhaan toimintakykynsä. (Matero 2004b, 165.)

Autismi on neurobiologinen keskushermoston kehityksellinen häiriö. Nykypäivänä puhutaan autismikirjosta, joka kattaa kaikki yksittäiset vanhat diagnoosit (lapsuusajan autismi, epätyypillisen autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä sekä disintegratiivinen oireyhtymä). (Manninen & Pihko 2012c, 99.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään entisen termistön mukaisesti lapsuusajan autismin omaaviin henkilöihin. Käytän tätä ryhmää tarkastelemalla termiä autismi tai autistinen henkilö.

Lapsuusajan autismi on lapsilla oleva oireyhtymä, joka perustuu neurologiseen kehitykseen. ICD 10-tautiluokituksen mukaan lapsuusiän autismiin kuului vuorovaikutuksen häiriöt, kommunikaation häiriöt, poikkeava sekä rajoittunut käyttäytyminen (Kerola & Kujanpää 2009, 23, 27-28.) 70-80 % lapsuusiän autistisilla henkilöillä on myös kehitysvamma (Gillberg 2000, 50).

3.2 Vammaisten oikeudet

Vammaisten oikeudet ovat määritelty Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksessa. Sopimus astui voimaan kansainvälisesti vuonna 2008. Suomessa vammaisten oikeuksien ratifiointi saatiin valmiiksi vuonna 2016. (Suomen YK-liitto 2023.) Vammaisten oikeudet ovat tärkeä väline, jonka kautta nähdään, kuinka vammaisiin henkilöihin kohdistuvien lähestymistapojen ja asenteiden tulisi muuttua, jotta vammaiset henkilöt voisivat saavuttaa heille ihmisoikeuksien mukaisen aseman omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Ihmisoikeusperusteinen lähestymistapa vammaisiin henkilöihin edellyttää vammaisen henkilön osallistumista, osallisuutta ja tasa-arvoa. (Mahlamäki 2016, 5.)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus viestintään omalla kielellään tai jollakin muulla keinolla virallisessa vuorovaikutuksessaan. Vammaisilla on oikeus sanan- ja mielipiteenvapauden toteuttamiseen sekä tiedonsaantiin omalla kielellään sekä muulla tarvitsemallaan kommunikaatiokeinolla. (27/2016 yleissopimusvammaisten henkilöiden oikeuksista artikla 21.) 27/2016 vammaisten henkilöiden oikeuksien artiklassa 2 mainitaan, millä erilaisilla muodoilla viestintä voi tapahtua sekä millaisella kielellä.

"viestintä" sisältää kieliä, tekstin näyttämistä, pistekirjoitusta, taktiilikommunikaatiota, isokirjaintekstiä, saavutettavaa multimediaa sekä kirjallisia, kuuloon perustuvia, selkokielisiä, ihmisääneen perustuvia sekä puhetta tukevia ja korvaavia viestintätapoja, -keinoja ja -muotoja, saavutettava tieto- ja viestintäteknologia mukaan lukien;

"kieli" sisältää puhutut kielet sekä viittomakielet ja muut ei-puhutun kielen muodot; (27/2016 yleissopimus vammaisten oikeuksista.)

Saavutettavuus on perusoikeus, joka on määritelty YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista (mt, artikla 9). Saavutettavuus liittyy ”aineettoman” ympäristön tekijöihin. Saavutettavuus liittyy esimerkiksi verkkosivustoihin, palveluihin, viestintään sekä yhdenvertaisuutta edistävään ilmapiiriin sekä asenteisiin (Invalidiliitto 2022). Viestinnän saavutettavuus on yksi saavutettavuuden osa-alue, joka keskittyy viestintään sekä viestin välitykseen. Viestinnän saavutettavuus tarkoittaa, että annettu informaatio on kaikille ymmärrettävää sekä viestintään osallistuminen on yhdenvertaista (Hirvonen, Kinnunen & Tiittula 2020). Viestinnän monimuotoisuudella tuetaan viestinnän saavutettavuutta. Viestinnän monimuotoisuus tarkoittaa sitä, että viestinnässä käytetään monenlaisia viestinnän keinoja. (Hirvonen & Kinnunen 2020.) Esimerkiksi kirjoitettua tekstiä tai puhetta tukee kuvasymboli tai piirros.

3.3 Vammaisten henkilöiden osallisuus sekä itsemääräämisoikeus

Osallisuus ja itsemääräämisoikeus ovat perusoikeuksia, jotka ovat määritelty YK:n vammaisten oikeuksissa (27/2016 yleissopimusvammaisten henkilöiden oikeuksista). Osallisuus on tunne, joka syntyy mukana olemisesta. Osallisuuden keskiössä on yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään sekä päästä osallistumaan yhteiskunnallisiin asioihin. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksilla sekä riittävällä tuella olla osana yhteiskuntaa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023b.) Itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että yksilöllä on oikeus päättää omaan elämään liittyvistä asioista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a).

Itsemääräämisoikeus ja osallisuus näkyvät Suomen perustuslaissa. Perustuslaissa (11.6.1999/731) turvataan jokaisen henkilön yhdenvertaisuus, oikeus elämään, koskemattomuuteen sekä henkilökohtaiseen vapauteen.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) velvoittaa kunnioittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta sekä ottamaan huomioon asiakkaan mielipiteet ja toiveet sekä asiakkaan oman edun sosiaalityötä toteutettaessa. On tilanteita, joissa asiakkaan mielipidettä ei saada selville syystä tai toisesta (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023a). Tällaisessa tilanteessa täytyy mielipide selvittää asiakkaan laillisen edustajan, läheisten tai omaisten kanssa (22.9.2000/812 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista § 9).

Hallintolaissa (6.6.2003/434) määritetään niin, että asiakasta on kuultava ennen virallisten päätösten tekemistä. Asiakkaalla on oikeus osallistua tarvitsemiensa palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen (22.9.2000/812 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista § 8).

4 KIRJAAMINEN JA DOKUMENTOINTI

Kirjaaminen on perustehtävä, jossa tehdään asiakasprosessi näkyväksi (Stellberg 2017). Asiakirjojen tarkoitus on kuvata tehtyä työtä (Savas säätiö 2020) sekä kirjauksessa tulisi olla asukkaan mielipide ohjauksesta, hoidosta sekä tieto, mitä vaihtoehtoja asukkaalle on annettu (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020). Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) velvoittaa sosiaalihuollon asiakastyössä olevan henkilöstön kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisestä, suunnittelusta, toteutuksesta sekä seurannan kannalta tarpeelliset tiedot sekä säilyttämään ne lain vaatimalla tavalla. Lisäksi laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) velvoittaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa, että asiakkaalle on tehtävä palvelu-, hoito- ja kuntoutussuunnitelma.

4.1 Osallistava kirjaaminen

Aino Kääriäinen nostaa väitöskirjassaan (2003) esille moniäänisen kirjoittamisen. Asiakirjojen moniäänisyydellä voidaan tuoda näkyville monenlaisia näkemyksiä. Läpinäkyvän ammattilaisen työstä tekee se, kun ammattilainen kirjaa oman näkemyksensä kirjaukseen. Tärkeää on myös kiinnittää kirjauksessa huomiota asiakkaan näkemykseen tilanteesta.

Kääriäinen nostaa tutkimuksessaan myös kirjoitettujen tekstien ääneen lukemisen. Kirjoittajat tekevät aina valintoja oman sisäisen ajattelunsa kautta. Omaan sisäiseen ajatteluun vaikuttaa ympäröivä kulttuuri ja se, kenelle viesti on tarkoitettu. Näiden valintojen tekeminen sisältää vallan ja vastuun. Kääriäisen mukaan asiakkaalla on oikeus olla mukana siinä prosessissa.

Osallistava kirjaaminen tarkoittaa sitä, että asiakas on yksi aktiivisista toimijoista kirjaamisprosessissa. Kirjausta toteutetaan asiakasta varten. Tämän vuoksi on tärkeää, että asiakkaan tulisi tunnistaa itsensä asiakirjoista (Stellberg 2017).

Osallistavaa kirjausta tarkastellessa kehitysvammaisten ja autististen henkilöiden näkökulmasta täytyy muistaa, että heidän ymmärryksensä taso on alentunut, jonka vuoksi he eivät pysty ymmärtämään kaikkea. Kehitysvammaisella ja autistisella henkilöllä on kuitenkin oikeus saada tieto siinä muodossa, josta henkilö pystyy sen ymmärtämään oman kehitystasonsa mukaisesti (27/2016 yleissopimusvammaisten henkilöiden oikeuksista).

Usein lähtökohtana osallistavaa kirjausta tarkastellessa on tiedotus asiakkaalle, mihin hänen asiakastietojaan käytetään sekä missä asiakastiedot ovat saatavilla (Stellberg 2017). Itse

asiakkaan osallisuus kirjaukseen toteutuu silloin, kun asiakas on itse päässyt kertomaan, mitä hän haluaa kirjata. Parhaiten asiakkaan osallisuus kirjauksessa toteutuu, kun työntekijä ja asiakas kirjaavat yhdessä (Laaksonen yms.)

Asiakkaan osallisuutta kirjaukseen voidaan lisätä, kun asiakkaalle kerrotaan, mitä on kirjattu tai asiakas pääsee itse tarkastelemaan kirjauksia. Tämän jälkeen asiakas voi kommentoida kirjauksia halutessaan. (mt, 2011.)

Osallistava kirjaus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asiakas saisi täysin päättää, mitä kirjataan tai jätetään kirjaamatta. Tarkoituksena ei myöskään ole kirjoittaa vain asiakkaan näkemyksiä asiasta. On tärkeää, että sekä työntekijän, että asiakkaan näkemykset asiasta näkyvät tekstissä (mt, 2011.)

4.2 Asumaan osallisuus kirjauksissa Savas-säätiön ohjeistuksissa

Asiakkaalle ja/tai hänen edustajalleen Savaksen asiakkaaksi tullessa on kerrottava tietojen käsittelystä. Asiakkaalle on kerrottava hänen omilla kommunikaatiokeinoillaan tai selkokielellä, mihin hänen tietojään käytetään sekä mihin rekisteriin tiedot tallennetaan, kuka niitä saa käyttää, mihin tietoja luovutetaan tarvittaessa, työntekijöiden salassapidosta sekä asiakirjojen salassa pitämisestä sekä asiakkaan oikeuksista tarkastaa kirjauksia sekä vaatia korjauksia. (Savas-säätiö 2020.)

Jokaiselle asiakkaalle laaditaan palvelu- ja hoitosuunnitelma. Tätä suunnitelmaa kutsutaan Savaksella Messi- Minun elämäni suunnitelma. Messi laaditaan yhteistyössä asukkaan ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa kanssa. (Savas-säätiö 2019.)

Savaksen asiakastietojen laadinta- ja käsittelyohjeessa korostetaan, että asiakas otetaan mahdollisuuksien ja asiakkaan kykyjen mukaan kirjaustilanteeseen mukaan, kun käsitellään asiakkaalle merkityksellistä asiaa. Suunnitelmassa myös mainitaan, että asiakkaan ja työntekijän näkemykset erotessa toisistaan, asiakirjaan kirjataan kummankin osapuolen näkemykset. Työntekijän pitää osata tällöin myös perustella näkemyksensä.

Rajoitustoimenpiteenkäytön päättymisen jälkeen on keskusteltava henkilön omasta näkemyksestä rajoitustoimenpiteestä ja sen toteuttamisesta ja otettava huomioon hänen näkemyksensä ja toiveensa. Henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista. Selvitys on annettava henkilölle ymmärrettävässä muodossa. Annettu selvitys on kirjattava asiakaskertomukseen. (Savas-säätiö 2019.)

Savas-säätiön asiakastietojen kirjaamiseen käytetään DomaCare-sähköistä asiakastietojärjestelmää. DomaCare voivat käyttää asiakastyötä tekevät työntekijät omilla tunnuksillaan. (Savas-säätiö 2020.) DomaCare-ohjelmaa voi käyttää tietokoneella tai mobiililaitteella sovelluksesta. Mobiili-sovelluksessa on suunniteltu rakenteinen kirjaamistapa, joka pohjautuu symboleihin. Mobiilisovelluksella voi myös äänittää puhetta, joka muuttaa sen tekstiksi (DomaCare 2023.)

5 KEHITYSVAMMAISTEN JA AUTISMINKIRJON HENKILÖIDEN KOMMUNIKAATIO

5.1 Puhetta tukeva, korvaava ja täydentävä kommunikaatio

Puhetta tukeva, korvaava sekä täydentävä kommunikaatio (AAC = augmentative and alternative communication) mahdollistaa henkilöiden kommunikaation ympäristön kanssa, jotka eivät pysty kommunikoimaan sujuvasti puheella. AAC-menetelmien avulla henkilö voi ilmaista itseään, tehdä valintoja, vaikuttaa ympäristöönsä sekä omaan tekemiseensä. (Matero 2004c, 131-132.)

Puhetta tukevien, korvaavien ja täydentävien kommunikaatiojärjestelmien pääluokat ovat manuaaliset merkit, graafiset merkit sekä kosketeltavat merkit. Manuaalisiin merkkeihin kuuluvat viittomakieli sekä muut käsillä tuotettavat merkit sekä yksittäiset viittomat. Graafisiin merkkeihin kuuluvat graafisesti muodostetut merkkijärjestelmät tai pelkät yksittäiset merkit. Tällaisia järjestelmiä ovat muun muassa Bliss-symbolit sekä PCS-kuvat/symbolit. Kosketeltavat merkit ovat konkreettisia esineitä, joihin voi koskea. Niitä voivat esimerkiksi olla erilaiset signaaliesineet. (Tetzchner & Martinsen, 20-21 1991.)

Puhetta tukeva, korvaava sekä täydentävä kommunikaatio jaotellaan usein avusteiseen ja ei-avusteiseen kommunikaatioon. Avusteista kommunikointia käytettäessä kielellinen ilmaus on fyysisesti olemassa ja tämän vuoksi käyttäjästä erillään. Avusteisessa kommunikoinnissa tarvitaan apuvälineitä, joihin on etukäteen määritetty ilmaisut. Ei-avusteisessa kommunikaatiossa kommunikoija tuottaa kielelliset ilmaukset itse. (Mt, 21.)

Suomessa ei-avusteisessa kommunikaatiossa käytetään esimerkiksi eleilmaisua, tukiviittomia, viitottua puhetta sekä sormiaakkosviestintää. Avusteisessa kommunikaatiossa Suomessa käytetään esimerkiksi esinekommunikaatiota sekä kuvakommunikaatiota. Avusteisessa kommunikaatiossa käytetään kommunikaatiotilanteessa mukana esimerkiksi yksittäisiä kuvia/kuvasympoleita, esineitä, kommunikointitauluja sekä kommunikointikansioita. Avusteiseen kommunikointiin käytetään myös teknisiä kommunikoinnin apuvälineitä. (Huuhtanen 2011, 27-86).

5.2 Kehitysvammaisten kommunikaatio

Kehitysvammaisuuteen liittyy lähes jokaisella puheen kehityksen viivästyessä sekä kielen kehityksen erityisvaikeuksia. Kommunikaatiotaitojen ja puheen kehittyminen vie enemmän aikaa kuin normaaleilla lapsilla. (Manninen & Pihko 2012b, 178.) Tämän vuoksi kehitysvammasilla on usein haasteita ilmaista itseään sekä heillä esiintyy haasteita puheen ymmärtämisessä (Manninen & Pihko 2012c, 132-133).

Kehitysvammaisuutta jaotellaan erilaisten vamma-asteiden mukaisesti, jotka pohjautuvat älykkyyssosamäärään ja älykkyyssikään (Matero 2004a, 17). Asteet ovat nimeltään syvästi kehitysvammainen, vaikeasti kehitysvammainen, keskivaikeasti kehitysvammainen sekä lievästi kehitysvammainen (Tetzchner & Martinsen, 93). Kehitysvammaisten kommunikointikyky vaihtelee eri vamma-asteiden mukaisesti (Matero 2004b, 193).

Lievästi kehitysvammaiset henkilöt ilmaisevat itseään useimmiten puhumalla. Puheessa voi esiintyä pieniä äännevirheitä. He ymmärtävät usein selkeää puhetta. Haasteita voi olla käsitteellisten asioiden ymmärtämisessä sekä käsittelyssä. (Mt, 194.)

Keskivaikeasti kehitysvammaisen henkilön puheenkehitys on usein viivästynyt. Hän pystyy ymmärtämään tutuissa ja arkisissa tilanteissa puhetta hyvin. Henkilö on vastavuoroinen ja tekee itse aloitteita. Monesti puhetta tukevaa ja korvaavaa ja täydentäviä kommunikaatiomenetelmiä käytetään ilmaisun ja ymmärtämisen tukena. (Mt, 193-194.)

Vaikeasti kehitysvammaiset saattavat oppia puhumaan yksittäisiä sanoja tai pieniä lauseita. Puhe on usein epäselvää. Vaikeasti kehitysvammainen ymmärtää usein arkisia tilanteita, erilaisten arkisten tapahtumien järjestystä sekä syysuhteita. Kommunikaatiomenetelmistä osoittaminen, eleet, kuvat (graafiset symbolit ja valokuvat) sekä viittomat auttavat keskivaikeasti kehitysvammaista henkilöä kommunikoimaan ympäristönsä kanssa. (Mt, 193.)

Syvästi kehitysvammainen ei puhu. Henkilö ilmaisee usein itseään katseella, eleillä (osoittaminen ja kurkottelu), ilmeillä, ääntelyllä, kehonkielellä (rentoutuneisuus/jäykkyys) ja omalla aktiivisuudellaan (onko väsynyt vai virkeä). Syvästi vammaisen henkilön ilmaisun onnistuminen on aina ympäristön tulkinnan varassa. Syvästi kehitysvammainen tunnistaa usein tutut henkilöt ja reagoi heidän puheeseensa. Syvästi kehitysvammainen henkilö ei kuitenkaan ymmärrä juuri puhetta. Puhetta voidaan tukea ilmeillä, eleillä, kosketuksella, äänenpainolla sekä esineellä annettavalla signaalilla. (Mt, 193.)

5.3 Autististen henkilöiden kommunikaatio

Autismiin kuuluu kommunikaation häiriöt sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriöt (Kerola & Kujanpää & Timonen 2009, 23). Kaikilla autistisilla henkilöillä esiintyy haasteita kommunikaatiossa sekä vuorovaikutuksessa. Autistisilla henkilöillä kommunikoinnin haasteet näkyvät vaikeutena ymmärtää puhuttua kieltä sekä eleitä. Itsensä ilmaisu tuottaa myös vaikeuksia. Vuorovaikutuksen haasteet näkyvät poikkeuksellisena tai kokonaan puutteellisella tavalla kohdata ja olla vuorovaikutuksessa toisen ihmisten kanssa. (Manninen & Pihko 2012, 100.)

Autististen henkilöiden puheentuottaminen vaihtelee runsaasti yksilöiden välillä täysin puhumattomiin, runsaaseen puhetulvaan sekä erittäin tarkkaan ja äärimmäiseen kielenkäyttöön. Moni autistinen henkilö käyttää jotakin puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiomenetelmää tai -menetelmiä itsensä ilmaisuun (Kerola 2011, 168, 174.)

Autististen henkilöiden kieli perustuu usein näköaistiin. Tämän vuoksi usein kuulon kautta saatu havainto ei välttämättä jäsenny ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi autistiselle henkilölle. Autistinen henkilö tarvitsee monesti visuaalista tukea jäsentämään asioita sekä ymmärryksen tueksi kommunikointitilanteisiin. (Kerola, Kujanpää sekä Timonen 2009, 59-71.) Visuaalisesta tuesta hyötyy myös moni puhuva autisti. Erityisesti silloin, jos henkilöllä esiintyy kaikupuhetta eli hän toistaa ulkoa opittuja fraaseja. Kuva, piirros tai jokin muu visuaalisesti hahmotettu asia auttavat autistista henkilöä merkityksen ymmärtämisessä, aikaisemman mieleen palauttamisessa sekä mielessä pitämisessä. (Kerola 2011, 183.)

Autistisen henkilön kuntoutukseen kuuluvat usein erilaiset päivästruktuurit sekä kuvakommunikaation käyttö tukemassa kommunikaatiotilanteita. Sosiaalisia tilanteita tulee harjoitella vaikeasti autistisen henkilön kanssa runsaasti. (Kari yms. 2020.)

6 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN KUVAUS SEKÄ TOTEUTUS

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallinen opinnäytetyö on tutkimusperusteinen kehittämistyö (Vilka 2021). Opinnäytetöiden tavoitteena ammattikorkeakouluissa on ammatillisen tuotoksen syntyminen. Tuotoksen tarkoituksena on palvella kohderyhmää, jolle tuotos on tehty tai kehittää tilaajan toimintaympäristöä sekä arjen käytänteitä ja toimintoja. (Kostamo & Airaksinen & Vilka 2022.) Opinnäytetyön produktina on toimintamalliehdotus päivittäiseen kirjaamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa yhdessä kirjaamiseen. Toimintamalliehdotus on suunnattu asumisyksikön henkilökunnalle, jotka toteuttavat osallistavaa kirjausta yhdessä henkilön kanssa, joka ei kommunikoi sujuvasti puheella.

Savas-säätiöllä on useammassa eri yksikössä kokeiltu osallistavaa kirjaamista. Opinnäytetyön idea lähti ajatuksesta, voisinko lähteä rakentamaan toimintamallia kirjauksen toteuttamiseen. Aiheesta enemmän keskusteltuani Savaksella löytyi yksikkö, jossa olisi tarvetta toimintamallille, joka on suunnattu henkilöille, jotka kommunikoivat muulla tavalla kuin puheella.

Aineistonkeruumenetelmänä tässä opinnäytetyössä oli kysely. Kysely teetettiin eräässä Savas-säätiön yksikössä helmikuussa 2023, jossa osallistavaa kirjausta on toteutettu asukkaiden kanssa. Aineiston analyysimenetelmänä oli teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tämän jälkeen kokosin toimintamalliehdotuksen päivittäisen kirjaamisen toteuttamiseen puhumattomien henkilöiden kanssa. Toimintamalliehdotus valmistui vuoden 2023 toukokuussa.

Hanna Vilka (2021) teoksessa Näin onnistut opinnäytetyön työssä, ratkaisut tutkimuksen umpikujiin kertoo, että esimerkiksi opinnäytetyö voisi rakentua kolmen eri kysymyksen ympärille, joita ei saisi sekoittaa keskenään. Kysymykset ovat tutkimuskysymys, mitä tietoa tiedonkeruumenetelmällä halutaan sekä aineistolle esitettävät kysymykset. Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat: kuinka osallistavaa kirjausta on toteutettu puhumattomien asukkaiden kanssa sekä kuinka puhetta tukevaa, korvaavaa ja täydentävää kommunikaatiota voidaan hyödyntää kirjauksessa tulevaisuudessa? Kyselyn avulla tavoitteenani on saada vastauksia käytännön työstä kysymykseen, kuinka osallistavaa kirjausta on toteutettu käytännössä sekä kuinka puhetta tukevia, korvaavia ja täydentäviä kommunikaatiomenetelmiä on hyödynnetty ja kuinka niitä voitaisiin hyödyntää. Koko aineistoa koskevat kysymykset liittyvät toimintamallin rakentamiseen.

6.1 Kysely

Tämän opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmä oli kysely. Kyselyn avulla voidaan kerätä ja tarkastella tietoa. Kyselyssä tutkija laatii kyselylomakkeen. Kyselylomakkeen välityksellä vastaaja vastaa tutkijan kysymyksiin. Kyselytutkimuksella voidaan tutkia ihmisten toimintaa sekä vastaajan mielipiteitä, asenteita ja arvoja. (Vehkalahti 2008, 11.)

Aluksi harkitsin menetelmäksi haastattelua. Päädyimme tilaajan kanssa kuitenkin siihen tulokseen, että kysely olisi käytännöllisin tapa toteuttaa aineiston kerääminen. Kyselyyn osallistui Savas-säätiön asumisyksikön asiakastyössä oleva henkilökunta, joka toteuttaa työssään päivittäistä asiakaskirjaamista. Asiakastyössä toimivat työntekijät olivat ohjaajia.

Perusjoukko on tutkimuksen kohteena oleva ryhmä. (Vilka 2021). Tähän opinnäytetyöhön otettiin mukaan koko perusjoukko, koska perusjoukko oli pieni. Kysely lähetettiin kaikille perusjoukkoon kuuluville. Otantana tässä opinnäytetyössä on kokonaisotanta. Kokonaisotanta tarkoittaa sitä, että työssä hyödynnetään koko perusjoukon vastauksia (mt 2021). Kyselyyn vastattiin anonyymisti. Tähän kyselyyn sain vastauksia 9/13.

Kyselyn tavoitteena on kerätä henkilökunnan näkemyksiä ja ajatuksia osallistavasta kirjauksesta, sen toteuttamisesta sekä kuinka puhetta tukevia, korvaavia ja täydentäviä kommunikaatiomenetelmiä käytetään kirjausta toteutettaessa asukkaiden kanssa. Kyselyn tarkoituksena on myös antaa mahdollisimman realistinen kuva siitä, kuinka osallistavaa kirjausta toteutetaan sekä mistä aiheista ja minkälaisissa tilanteissa kirjataan.

Internetissä täytettävä kysely oli paras ja joustavin vaihtoehto kyselyn toteuttamiseen. Kyselyn vastaajat pystyivät vastaamaan kyselyyn silloin, kun heille sopi. Tuotin kyselyn Microsoft Formsilla. Aluksi suunnittelin tuottavani kyselyn Google Formsilla, mutta päädyin Microsoft Formsiin, koska se oli ominaisuuksiltaan parempi vaihtoehto. Microsoft Formsilla pystyin kysymään avoimia kysymyksiä sujuvammin kuin Google Formsilla.

Ennen kyselyn suunnittelua tulisi etukäteen pohtia, mikä on tutkimusteoria sekä mitä osa-alueita teoriaan kuuluu ja mitä erilaisia kysymyksiä teorian eri osa-alueista syntyy (mt 2021). Tietoperustassa keskeisimmät osa-alueet olivat, mitä on asiakirjaaminen, mitä on asiakkaan osallisuus kirjauksessa, minkälainen on puhumattomien kehitysvammaisten ja autististen henkilöiden kommunikaatio sekä mitä on puhetta tukeva, korvaava ja täydentävä kommunikaatio. Kyselyssä tarkoituksena oli saada näistä osa-alueista näkökulma käytännön työssä.

Kyselyrunkoa (liite 1) rakentaessani minun tuli ensin selvittää, mitä asiakaskirjaaminen on. Kyselyn kysymykset on rakennettu kuvastamaan kirjaamista ja sen prosessia. Kyselyssä keskitytään selvittämään asiakkaan osallisuutta kirjaamistilanteessa sekä kuinka asiakkaan kanssa kommunikoidaan kirjaustilanteessa. Kyselyssä on neljä eri osa-aluetta. Ensimmäisessä (kysymykset 1-4) osa-alueessa tiedustellaan, mikä on työntekijän oma näkemys asiakkaan osallisuudesta kirjaamisessa. Toisessa osa-alueessa tiedustellaan (kysymykset 5-8) kuinka kirjaamista on toteutettu sekä mitä haasteita on huomattu. Kolmannessa osa-alueessa (kysymykset 10-14) käsitellään, mitä puhetta tukevia, korvaavia ja täydentäviä kommunikaatiomenetelmiä tai muita resursseja on hyödynnetty kirjaamistilanteessa ja kuinka niitä on käytetty. Neljännessä osiossa (kysymykset 15-20) on kerätty ideoita, kuinka puhetta tukevia, korvaavia ja täydentäviä kommunikaatiomenetelmiä voitaisiin hyödyntää tulevaisuudessa kirjaustilanteessa.

Kysymyksiä suunnitellessa täytyy ottaa huomioon, minkälaisia termejä kyselyn vastaajat ymmärtävät. Lisäksi kysymyksien tulee olla selkeitä ja yksiselitteisesti kirjoitettuja. (Vilka 2021.) Tekemäni kyselypohja hyväksyttiin tilaajalla. Tilaajan mielestä osallistavasta kirjauksesta saa tällä pohjalla hyvän kuvan sekä kysymykset olivat muotoiltu ymmärrettävästi perusjoukolle heidän ammattikielensä huomioiden.

Kyselyssä voi olla avoimia ja suljettuja osioita. Avoimissa osioissa vastaaja tuottaa vastauksen itse. Suljetuissa osioissa vastausvaihtoehdot on annettu valmiiksi (Vehkalahti 2018, 24.) Halusin kyselyssä vastauksia ja kuvauksia kirjauksen toteuttamisesta kyselyn vastaajien omin sanoin. Tämä oli mahdollista, koska perusjoukko oli tässä opinnäytetyössä pieni. Kyselyssä oli avoimien kysymyksien lisäksi kaksi suljettua kysymystä (kysymykset 10 ja 13). Näillä kysymyksillä mitattiin, mitä kommunikaatiomenetelmiä tai DomaCaren resursseja oli hyödynnetty kirjausta tehdessä. Valitsin näihin kysymyksiin suljetut kysymykset, jotta vastaaja näkee ja pääsee valitsemaan vaihtoehdoista. Samalla sain mittaustuloksen siitä, mitä menetelmiä ja resursseja on hyödynnetty eniten ja mitä vähiten, jotta voin huomioida tämän toimintamallia rakentaessa.

6.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi kuuluu laadullisen tutkimuksen perusmenetelmiin. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. Sisällönanalyysin toteuttamistavat voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin. Tyypit ovat aineistolähtöinen sisällönanalyysi, teorialähtöinen sisällönanalyysi sekä teoriaohjaava sisällönanalyysi. Aineistolähteisessä sisällönanalyysissä tarkastelu

lähtee aineistosta, kun taas teorialähtöisessä analyysissä analyysiä ohjaa teoria. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysiä ohjaa vuoroin aineisto ja vuoroin teoria. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Analyysimenetelmänä tässä opinnäytetyössä oli teoriaohjaava sisällönanalyysi.

Jouni Tuomi sekä Anneli Sarajärvi teoksessa (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi esittelevät hieman mukailien tutkija Simo Laineen yleisen kuvauksen analyysin rakentamisesta. Ensimmäisenä päättää, mikä on aineistossa kiinnostavaa. Toisena käy läpi aineisto ja merkitse kiinnostuksen kohdetta koskevat asiat. Tämän jälkeen merkitse asiat erilleen muusta aineistosta. Kolmantena luokittele, teemoittele tai tyypittele aineisto. Neljäntenä kirjoita yhteenveto.

Aineistosta minun tarkastelun kohteeni on kirjaamisen prosessi, jossa asiakas ja ohjaaja kirjoittavat yhdessä sekä kuinka he kommunikoivat prosessin aikana sekä mitkä seikat vaikuttavat prosessiin. Merkitsin minua kiinnostavat aiheet värjäämällä tekstin kyselyn vastauksista.

Tämän jälkeen teemoittelin merkitsemäni kohdat. Teemoittelu on yksi sisällönanalyysin metodi. Teemoittelussa aineisto ryhmitellään ja näistä ryhmistä pyritään löytämään aiheita eli teemoja. Ideana tässä on nostaa aineista tätä teemaa kuvaavia asioita. (mt 2018.) Aineistosta lähdin pilkkomaan, minkälainen on kirjaustilanne, jossa puhumaton henkilö on mukana sekä mikä tilanteeseen vaikuttaa.

6.3 Opinnäytetyön eettisyys

Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaan ihmisiä, jotka ovat mukana kehittämistehtävässä tai tutkimuksessa on informoitu aineiston kokoamisesta ja siitä mihin kerättyä aineistoa käytetään. Tutkimukseen tai kehittämistehtävään osallistuminen vaatii suostumusta. Kun aineistoa kerätään joltakin organisaatiolta, tulee organisaatiolta olla lupa aineiston keräämiseen, jos aineiston keräämistä toteutetaan työaikana. Opinnäytetyössä pitää ottaa myös huomioon opinnäytetyöhön osallistuvien yksityisyyden suoja. (Villka 2021.)

Kyselyn teettämiseen eräessä Savas-säätiön yksikössä kysyttiin lupa asumisyksikön johtajalta. Kyselyn alussa olevassa saatetekstissä kerrotaan, miksi tietoa kerätään, mihin kerätään sekä millaista tietoa kerätään. Lisäksi saatetekstissä kerrotaan, että vastauksia hyödynnetään opinnäytetyön analyysissä, kyselyyn vastataan anonymisti sekä vastaamalla kyselyyn vastaaja hyväksyy tietojen käytön opinnäytetyössä. Saatetekstissä oli myös mainittu minun yhteystietoni, jotta vastaajat saavat tarvittaessa lisätietoa sekä apua kyselyä täyttäessään.

Yksityisyyden suoja on huomioitu tarkasti tässä opinnäytetyöraportissa, koska tarkasteltava perusjoukko oli pieni.

7 ANALYYSI ASIAKKAAN OSALLISUUDESTA PÄIVITÄISESSÄ KIRJAUSPROSESSISSA

Kyselyn vastauksien perusteella olen pilkkonut kirjaustilanteen, jossa asiakas on mukana kirjauksessa teemoiksi. Teemoilla haluan kuvastaa teoriasta nousevan tiedon sekä kyselyn vastauksista tulevilla käytännön työn esimerkeillä, millainen kirjaustilanne asiakkaan kanssa yhdessä kirjatessa on sekä millainen sen tulisi olla, mikä tilanteeseen vaikuttaa sekä mikä ohjaa kirjaustilanteen toteuttamista. Viimeiseksi teemaksi nostin kyselyyn vastanneiden ideoita ja ajatuksia siitä, kuinka kirjausta voisi toteuttaa tulevaisuudessa sujuvammin.

1. Asiakkaan oikeus olla mukana kirjaustilanteessa
2. Kirjaamistilanne sekä kirjaamisympäristö
3. Ohjaajan ja asukkaan välinen kommunikaatio kirjaustilanteessa
4. Kirjaamisen aiheet
5. Yhteenveto asukkaan kanssa kirjauksista
6. Ideoita kirjauksen toteuttamisen sujuvoittamiseksi

7.1 Asiakkaan oikeus olla mukana kirjaustilanteessa

Kirjaaminen on perustehtävä, joka on lakisääteistä. Kirjaamista toteuttaa Savaksen asumisyksiköissä kaikki, jotka ovat mukana asiakastyössä (Savas säätiö 2020.) Asiakirjaamisessa kuvataan asiakkaan elämää kokonaisvaltaisesti (Törrönen yms. 2016, 335-336). Tämän vuoksi on tärkeää, että asiakirjoista ilmenee kenen näkemyksiin sekä tulkintoihin asiakirjat perustuvat. Kirjauksista tulisi löytyä asukkaan mielipide ohjauksesta, hoidosta sekä tieto, mitä vaihtoehtoja asukkaalle on annettu (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020). YK:n vammaisten oikeudet (27/2016) turvaavat vammaisille henkilöille oikeuden päästä vaikuttamaan omaan elämäänsä oman kehitystasonsa mukaisesti.

Kyselyn vastauksista moni vastaaja kuvasi osallistavan kirjauksen olevan sitä, että asiakkaat ovat osallisia kirjaamisprosessissa ja pääsevät vaikuttamaan siihen.

”Asukas on itse osallisena ja tietoinen ,mitä hänestä kirjataan ja miten. Asukas voi olla erimieltä, joka tulee myös kirjata DomaCareen.”

”Asiakkaat osallistuvat kirjaamiseen, heidän äänensä tulee kuuluviin. Heillä on myös oikeus tietää mitä heistä kirjataan.”

”Asukas on itse saanut vaikuttaa siihen mitä hänestä kirjataan.”

Savas-säätiön Asiakastietojen laadinta ja käsittely -ohjeessa (2020) kerrotaan, että asiakkaalle ja/tai hänen edustajalleen Savaksen asiakkaaksi tullessa on kerrottava tietojen käsittelystä. Asiakkaalle on kerrottava hänen omilla kommunikaatiokeinoillaan tai selkokielellä, mihin hänen tietojään käytetään sekä mihin rekisteriin tiedot tallennetaan, kuka niitä saa käyttää, mihin tietoja luovutetaan tarvittaessa, työntekijöiden salassapidosta sekä asiakirjojen salassa pitämisestä sekä asiakkaan oikeuksista tarkastaa kirjauksia ja vaatia korjauksia.

7.2 Kirjaamistilanne sekä kirjaamisympäristö

Parhaiten asiakkaan osallisuus toteutuu kirjaamisessa silloin, kun asiakas ja ohjaaja kirjaavat yhdessä (Kari yms.) Lisäksi Savas-säätiön asiakastietojen laadinta ja käsittelyohjeessa korostetaan, että asiakas otetaan mahdollisuuksien ja asiakkaan kykyjen mukaan kirjaustilanteeseen mukaan, kun käsitellään asiakkaalle merkityksellistä asiaa. Kyselyyn vastaajien mukaan on tärkeää ottaa asukas mukaan kirjaustilanteeseen, kun asukas haluaa jonkin asian kirjattavan.

Kyselyssä nousi paljon kuvauksia kirjaamisympäristöön liittyvistä seikoista. Vastauksissa moni kertoo, että kirjaustilanteen tulisi olla läsnä oleva sekä ympäristön rauhallinen.

”Rauhallinen ja läsnä oleva tilanne. Asukas mukana kirjaamisessa.”

”Rauhallinen tilanne, jossa sekä ohjaaja että asiakas rauhoittuvat kirjaamaan. Tilan tai tilanteen rauhottomuus voi vaikuttaa suoraan ohjaajan tulkintaan asiakkaan sen hetkisestä mielentilasta tai jaksamisesta, kun keskittyminen voi herpaantua tai äänen taso ja yleinen levottomuus voi vaikuttaa asiakkaaseen suoraan ja vääristää tilannetta.”

Moni vastaajista kertoi kirjaavansa asukkaan kanssa päivätoiminnan päätteeksi sekä illalla päivän päätteeksi. Kirjaamispaikoissa oli vaihtelua. Useimmiten kirjauspaikaksi mainittiin sohva, asukkaan oma huone tai erilaisia tiloja, joissa on rauhallista. Tärkeänä pidettiin, että kirjaamishetkellä ollaan asukkaan kanssa kahdestaan.

”Iltapalapöydässä mietitään yhdessä päivän kulkua ja miten hän on kokenut päivän, mitä itse haluaa kirjoitettavan päivästään.”

”Illalla työvuoron päätteeksi sohvalla asiakkaan kanssa istuskellessa on helppo kirjata itse. Ohjaajana kerron mitä kirjataan ja asiakas omien taitojen puitteissa on

painanut esim mielialan arviointeja hymynaamoista. Puhuvan asiakkaan kanssa olen kysynyt mitä hän haluaa tietoihin kirjattavan. Ja kirjannut hänen vastauksensa.”

”Ollaan oltu kahdestaan vaikka sohvalla tai asukkaan huoneessa.”

Yksi vastaajista kertoi kirjaavansa suoraan arjen tilanteissa toimintojen päätteeksi.

7.3 Ohjaajan ja asukkaan välinen kommunikaatio kirjaustilanteessa

Puhetta tukevat, korvaavat ja täydentävät kommunikaatiomenetelmät mahdollistavat puhumattomien henkilöiden kommunikoimisen (Matero 2004c, 131-132). YK:n vammaistenoikeuksissa (27/2016) turvataan vammaisen henkilön oikeus käyttää tarvitsemaansa kommunikaatiokeinoaan virallisessa vuorovaikutuksessaan sekä saamaan tieto omalla kommunikaatiokielillä.

Kyselyn vastauksista selvisi, että eniten kirjaamistilanteessa on hyödynnetty kuvakommunikaatiota. Toiseksi eniten hyödynnettiin tukiviittomia. Vain muutamat vastaajat olivat käyttäneet kirjoitettua tekstiä sekä piirtämistä.

”Asukas voi valita kuvista oikean vaihtoehdon kuvaamaan omaa mielialaansa, jos on vaikea näyttää puhelimen hymiöitä. Kuvat helpottavat valintaa.”

”Asiakkaan mielipiteen selvittämisessä olen käyttänyt pääasiassa viittomia. ja asiakas on vastannut viittomin. Doman kuvasymbolit auttavat asiakasta aihealueiden valitsemisessa.”

”Kirjaus tilanteessa kysyin asiakkaalta, onko ruokailu onnistunut tänään hyvin vai huonosti käyttäen tukiviittomia. kyllä ei kortteja, kysyttäessä mielipidettä. Samoin kuvasymboleja, kun olen kysynyt mitä haluat tehdä tänään.”

Asukkaiden omia kommunikaation apuvälineitä on hyödynnetty muutamia kertoja. Useampi vastaaja koki, että pitäisi arjessa muutenkin hyödyntää enemmän, jotta kirjaustilanteessa apuvälineen käyttö vahvistuisi.

”Kysynyt ja asiakas vastannut kommunikaatio laitteen avulla”

”Joskus kommunikaation tukena on käytetty kuvia. Ei niinkään tabletteja tai aakkostaulua.”

”Tällä hetkellä asiakkaat käyttävät tablettejaan hyvin yksipuolisesti, joten jos haluaisi saada oikeasti laajempia keskustelu alueita käyttöön tulee asiakkaiden kanssa yleisestikin keskustella enemmän tablettia käyttäen.”

Kyselyssä lähes jokainen vastaaja on hyödyntänyt DomaCaren symbolikirjausta. DomaCaresta erilaiset kirjauksen aiheet on kuvattu erilaisilla graafisilla symboleilla. Esimerkiksi mielialat ovat kuvattu hymiöillä (DomaCare 2023).

“Doman kuvasymbolit auttavat asiakasta aihealueiden valitsemisessa.”

“näytän asiakkaalle mielialan arviointiin kuuluvat hymiöt ja pyydän häntä valitsemaan tämän päivän fiilistä vastaavan kuvan. Asiakas valitsee omalla sormellaan sopivan hymiön.”

Suurin osa vastaajista koki asukkaan ymmärtämisen haasteelliseksi. Lisäksi moni vastaaja koki, että asukkaita pitää tulkita enemmän, koska ymmärrettäviä vastauksia ei saa välttämättä asukkaalta.

“Asukasta vaikea ymmärtää”

“Mielipide on pitkälti tulkittava, koska suoraa vastausta ei tule. Lisäksi viittomat, joita ohjaaja ei ymmärrä, on tulkittava tilanteen mukaan. Ilmeetkin vaikuttavat tulkintaan paljon.”

Lisäksi kyselystä nousi haasteeksi se, että apuvälineestä ei löydy sopivia kohtia kirjaustilanteeseen sekä erillinen kommunikaatiomateriaali jää usein tekemättä. Osa vastaajista koki, ettei heidän tarvittava kommunikaatiomenetelmän osaaminen ole riittävällä tasolla.

“Olen koettanut käyttää sitä, mutta esimerkiksi kommunikaattorin käyttö on haastavaa, jos siellä ei ole sopivia painikkeita.”

“Mielipiteiden ja halujen selvittämisessä, koen että ohjaajana minun tulisi myös laajentaa omaa viittomasanastoani, jotta saisin enemmän asiakkaiden ajatuksista irti.”

7.4 Kirjaamisen aiheet

Kirjaamisen aiheiden lähtökohtana on kuvata tehtyä/tehtävää työtä (Savas 2020). Lisäksi kirjauksista tulisi löytyä, mitä mieltä asukas on ollut ohjauksesta sekä mitä vaihtoehtoja asukas on päivän aikana saanut. Kirjauksissa on hyvä näkyä asiakkaan ja ohjaajan näkemykset. (Kari yms.)

Kyselyssä kirjaamisen aiheiksi yhdessä asukkaan kanssa nousivat ne aiheet, jotka asukas itse haluaa tuoda itse esille. Asiakkaan toiveiden, mielipiteiden ja mielialan kirjaaminen koettiin useassa vastauksessa tärkeäksi. Lisäksi mainittiin haastavan käyttäytymisen tilanteiden purkaminen yhdessä kirjatessa.

“Asiakkaalta kysytään mitä hän halua tietoihin kirjattavan.”

”Esimerkiksi mielialaa ja toiveita koskevissa asioissa. Sen sijaan, että ohjaaja lähtee arvailemaan mitä asiakas toivoo tai miten hän tänään jaksaa”

Yksi kyselyn vastaajista mainitsi, että haastavan käytöksen tilanteissa asukkaan ääneen tulisi kuulua kirjauksessa. Savas-säätiön IMO-ohjeessa korostetaan, että rajoitustoimenpiteen käytön jälkeen asukkaan kanssa on keskusteltava rajoitustoimenpiteen käytöstä ja otettava huomioon asiakkaan näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä.

Osallistavaan kirjaukseen ei kuulu se, että asiakas saa päättää yksin mitä kirjataan ja jätetään kirjaamatta (Kari yms). Savas-säätiön asiakastietojen laadinta ja käsittely -ohjeessa mainitaan, että ristiriitatilanteissa, joissa asukkaan ja ohjaajan näkemyksen eroavat toisistaan on kummankin näkemykset kirjattava ylös. Ohjaajan tulee vielä erikseen perustella näkemyksensä. Kyselyn vastauksissa korostuivat ohjeistuksien mukaiset asiat.

“Asukas voi olla eri mieltä, joka tulee myös kirjata domacareen.”

”näkemyseroista kirjataan esim. asukas haluaa esim. tiettyä ruokaa / karkkien ja herkkujen syönti, vaikka se voi olla hänen hyvinvoinnilleen huono asia”

7.5 Kirjauksen yhteenveto asiakkaan kanssa

Kirjauksista oli hyvä tehdä loppuyhteenveto, jotta asukas tietää, mitä hänestä on kirjattu sekä hän voi kommentoida kirjauksia (Kari yms.). Asukkaan on tärkeää tunnistaa itsensä kirjauksista, koska kirjausta on toteutettu häntä ja hänen elämänsä varten (Stellberg 2017).

Yhteenvetoa tehdessä asukkaalle pitää kommunikoida hänen omalla kommunikaatiomenetelmällään. Kirjauksissa pitää myös huomioida asukkaan ymmärryksen taso. (27/2016 yleissopimusvammaisten henkilöiden oikeuksista.)

Vastauksista löytyi yksi kuvaus tilanteesta, jossa ohjaaja on tehnyt yhteenvedon kirjauksista asukkaalle.

”Istuttu rauhassa ryhmäkodin sohvalle, ohjaaja puhunut mitä kirjoittaa ja asukas ollut vieressä kuuntelemassa. Lopuksi ohjaaja kysynyt tarvitseeko jotain muuttaa.”

7.6 Kehittämisehdotuksia kirjauksen toteuttamisen sujuvoittamiseksi

Kyselyn vastauksista nousi monenlaisia käytäntöjä ja ideoita, kuinka puhumattoman asukkaan kanssa voisi kirjata. Kokosin yhdeksi tuotokseksi tähän opinnäytetyöhön tarkemman listauksen puhetta tukevista, korvaavista ja täydentävien kommunikaatiokeinojen hyödyntämisestä.

Moni vastaajista suositteli käyttämään DomaCaressa olevia valmiita symboleita.

“Doman kuvasymbolit auttavat asiakasta aihealueiden valitsemisessa.”

Tukiviittomia voisi käyttää tarvittaessa tukemaan asukkaan ymmärrystä siitä, mitä kirjataan tai on jo kirjattu.

“Tulevaisuudessa tukiviittomia voisi käyttää kerrottaessa asiakkaalle, mitä kirjoitat, tai mitä olet jo kirjoittanut”

Kuvakommunikaatioon liittyen tuli ideoita aiheen hahmottamiseen sekä valintojen teon tukemiseen. Lisäksi annettiin kehitysehdotus, jotta kirjaaminen olisi tulevaisuudessa kuvakommunikaatiota hyödyntäen helpommin toteutettavissa.

“Kommunikaatio kuvia voisi enemmän helposti saatavilla esim. Ryhmäkodeissa”

“jos asiakas haluaisi kirjata itse niin kuvia on helppo käyttää kirjaamisen mallina koska kuva on myös kirjoitettu auki.”

“Kommunikaatio kuvilla voisi selventämään asioita ja valintoja asukkaalle, asiasta, jota ollaan kirjaamassa.”

Piirtämisen hyödyntämistä ehdotettiin kuvaamaan jatkossa päivän kulkua, jotta asukas hahmottaa päivän tapahtumat ja voi kertoa, mistä haluaa kirjata.

“jos asukas ei esim. hahmota ajantajua niin voi piirtää päivän ohjelman ja keskustella päivän kulusta ja mitä asioita asukas haluaa nostaa päivästä esille”

Kyselyn vastauksista kuvailtiin, kuinka kirjoitetaan, kun asukas on mukana tilanteessa ja hän tulee kuuluuksi.

“Asukkaan mielipiteen perään voi kirjoittaa esim. "asukas itse oli sitä mieltä" tai "asukas sanoi". Vaihtoehtoisesti perään voi kirjoittaa "Asukas oli mukana kirjaamassa". Domacarella on myös sanelukirjaus, jolloin asukas voi puhua itse ja puhelin kirjoittaa sen ohjelmaan. Asukkaan osallistuessa kirjaukseen, tulee hänen mielipiteensä sellaisenaan sinne.”

8 TOIMINTAMALLIEHDOTUKSEN KOKOAMINEN

Toimintamallit ovat tiiviissä muodossa olevia kuvauksia jo käytössä olevasta ja hyväksi havaitusta ratkaisusta, jonka mukaan toimitaan. Mallia voivat hyödyntää myös muut henkilöt ja toimijat sekä soveltaa mallia omaan toimintaansa (Innokylä 2023.) Tässä opinnäytetyössä toimintamalli on vasta ehdotustasolla eikä sitä ole vielä kokeiltu käytännössä. Toimintamalliehdotus on rakennettu asiakkaan oikeuksien, käytännöntyössä hyväksi havaittujen käytäntöjen sekä teorian tiedon pohjalta. Valmista toimintamallia voi soveltaa myös muut toimijat, jotka toteuttavat kirjaamista erilaisten puhumattomien asukkaiden kanssa.

Toimintamallissa kuvataan tiivistetysti mihin tarkoitukseen malli on luotu, kenelle se on tarkoitettu sekä kuinka mallia toteutetaan käytännössä (mt 2023). Toimintamalliin olen pilkkonut kirjauksen yhdessä asukkaan kanssa vaiheisiin. Vaiheilla on tarkoitus kuvata, kuinka kirjaaminen voidaan toteuttaa sekä mitkä seikat vaikuttavat kirjaukseen. Toteutusvaiheet ovat:

1. Tiedosta asukkaan oikeudet
2. Kirjaa asukkaan kanssa yhdessä
3. Valitkaa yhdessä sopiva kirjaamisympäristö
4. Kommunikoit asukkaan kanssa asukkaan kommunikaatiomenetelmällä
5. Kirjatkaa yhdessä sekä kerro lopuksi asukkaalle, mitä olet kirjannut

Toteutusvaiheiden alapuolelle kirjoitin muutaman lauseen vaiheen toteuttamisesta sekä mitä pitää ottaa tässä vaiheessa huomioon.

Toimintamallin kokosin Canva-sovelluksella julisteeksi (Liite 2), joka on helppo tulostaa esimerkiksi seinälle. Toimintamalliehdotukseen olen liittynyt tiedoston, jossa on kootusti hyviä vinkkejä, jotka nousivat esiin kyselyn vastauksista.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Asiakkaiden osallisuutta asiakaskirjaamisessa on alettu pohtimaan viime vuosina. Heli Ahjomieli sekä Marjo Rajaharju (2017) opinnäytetyössään selvittivät asiakkaiden osallisuutta asiakaskirjaamisessa. Opinnäytetyössä todettiin, ettei osallistavan kirjauksen määritelmä ole vielä kaikilta osin selkeä. Lisäksi kaivattiin lisätietoa asiakkaan osallisuudesta lainsäädännön näkökulmasta sekä ylipäättään lisäkoulutusta aiheeseen liittyen. Tästä eteenpäin opinnäytetöitä liittyen osallistavaan kirjaamiseen on tehty sosiaalihuoltoon sekä lastensuojelutyöhön. Anne Pulkkinen tarkastelee opinnäytetyössään (2019) osallistavaa kirjausta menetelmänä osana perhekuntoutusta. Sanna Kolehmainen sekä Paula Korhonen opinnäytetyössään (2018) Uhkakuvia vai mahdollisuuksia?: Lapsen osallisuus päivittäiskirjaamisessa Harjulakodin lastensuojeluyksikössä. Opinnäytetyössä selvitettiin, kuinka osallistava kirjaaminen päivittäisessä kirjaamisessa toteutuu. Uusin löytämäni opinnäytetyö osallistavaan kirjaamiseen liittyen on Tiia Hassinen opinnäytetyö (2023) Osallistava kirjaaminen osaksi asiakastyötä. Opinnäytetyössä luodaan kirjaamiskoulutus osallistavan kirjauksen näkökulmasta. Osallistavaa kirjausta näiden hakujeni perusteella kehitetään jatkuvasti lisää.

Kiinnostuin aiheesta, koska se on mielestäni erittäin tärkeä ja ajankohtainen aihe itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden teemojen ollessa viime vuosina pinnalla. Tutustuessani osallistavaan kirjauksen erilaisiin julkaisuihin, huomasin ettei kehitysvamma-alaa ole juurikaan huomioitu vielä. Hakujeni perusteella ei löytynyt tietoa, kuinka tätä toteutetaan puhumattomien asiakkaiden kanssa, jotka ovat heikommassa asemassa silloin, kun yhteistä kommunikointitapaa ei ole vielä löytynyt tai kommunikointitapa on jokin muu kuin puhe.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli koota toimintamalliehdotus päivittäisen kirjauksen toteuttamiseen puhumattoman asukkaan kanssa. Opinnäytetyö määrittä, kuinka osallistavaa kirjausta on toteutettu puhumattomien asukkaiden kanssa yhdessä asumisyksikössä. Lisäksi opinnäytetyö kokosi hyväksi havaittuja käytäntöjä kirjata yhdessä puhumattoman henkilön kanssa. Opinnäytetyön kyselyssä syntyi ideoita, kuinka puhetta tukevia, korvaavia ja täydentäviä kommunikatiomenetelmiä voisi hyödyntää tulevaisuudessa enemmän.

Tämä toimintamalliehdotus on tarkoitus tilaajan toimesta jalkauttaa arkeen pienin askelin. Mielestäni tämä yksinkertainen toimintamalli kokoaa päivittäisen kirjaamisen asiakkaan kanssa yksinkertaiseen ja helppoon muotoon, josta sitä on hyvä lähteä kokeilemaan. Tämä toimintamalli ohjaa ohjaajaa olemaan kiinnostunut asukkaan ajatuksista. Tätä mallia toteutettaessa ei riitä

enää ohjaajan oma tulkinta tilanteesta, vaan ohjaajan tulee keskustella aiheesta asukkaan kanssa asukkaan toimintakyvyn mukaisesti. Tämä malli ohjaa asukasta vaikuttamaan siihen, mitä hänestä kirjataan sekä kertomaan, mitä mieltä on.

Tärkeänä näkökulmana pidän osallistavan kirjauksen toteuttamisessa tarvittaessa tulkin välityksellä. Erityisesti tilanteissa, jossa tehdään isoja päätöksiä, jolloin asukkaan mielipide tulisi parhaalla mahdollisella tavalla esille. Tämä ei kuitenkaan mielestäni sulje asumisyksikköjen henkilökunnan tärkeyttä kirjata asukkaiden kanssa, silloin kun asukkaalla on jotakin viestittävää.

Mielestäni on tärkeää jatkon kannalta kouluttaa osallistavan kirjauksen toteuttajia kommunikoimaan puhetta tukevien, korvaavien ja täydentävien kommunikaatiomenetelmien käyttöön. Riittävät taidot kommunikoida puhetta tukevalla, täydentävillä ja korvaavilla kommunikaatiokeinoilla nostavat valmiutta osallistavan kirjauksen toteuttamiseen, koska osallistavassa kirjauksessa on mielestäni pohjimmiltaan kyse toimivasta kommunikaatiosta ja sen näkyväksi tekemisestä.

Tästä opinnäytetyöstä syntyneitä toimintamalliehdotusta voivat hyödyntää kaikki, jotka toteuttavat kirjaamista henkilöiden kanssa, joilla on kommunikoinnin ja ymmärryksen haasteita. Tämä opinnäytetyö synnytti myös mielestäni uutta tietoa siitä, kuinka tämän tyyppisen asiakasryhmän kanssa osallistavaa kirjausta voisi toteuttaa sekä kuinka tämän asiakasryhmän edustajien oma äänin tulisi näkyä asiakirjauksessa.

LÄHTEET

DomaCare 2023. Miksi DomaCare? Viitattu 6.3.2023. <https://domacare.fi/ominaisuudet/miksi-domacare/>

Eduskunta 2023a. Eduskunta hyväksyi vammaispalvelulain. Viitattu 9.4.2023. <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Eduskunta-hyvaksyi-vammaispalvelulain.aspx>

Eduskunta 2023b. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta on hyväksynyt mietinnön vammaispalveluista. Viitattu 9.4.2023. <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Sosiaali--ja-terveysvaliokunta-on-hyvaksynyt-mietinnon-vammaispalveluista.aspx>

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Painos 10. Vastapaino.

Gillberg, Christopher. 2000. Autismi ja autismin sukuiset häiriöt lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. 3 painos. Helsinki:Kehitysvammaliitto.

Hallintolaki (6.6.2003/434). Viitattu 24.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija & Tiittula, Liisa 2020. Viestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa (toim) Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Gaudeamus. Viitattu 23.2.2023. <https://www.elibslibrary.com/reader/9789523456464>

Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija 2020. Johtopäätökset. Saavutettavuudesta osallisuuteen. Teoksessa (toim) Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Gaudeamus. Viitattu 23.2.2023. <https://www.elibslibrary.com/reader/9789523456464>

Huuhtanen, Kristina 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointi menetelmät Suomessa.

Innokylä 2023. Ohjeita käyttäjille. Viitattu 4.5.2023. <https://innokyla.fi/fi/ohjeita-kayttajille>

Invalidiliitto 2022. Saavutettavuus. Viitattu 7.3.2023. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Juhala, Kirsi 2023. Teemoittelu. Viitattu 11.4.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>

Kari, Outi & Laakso, Satu & Niskanen, Tuula & Seppänen, Mari 2020. Vammaistyön käsikirja. Painos 1. Helsinki:SanomaPro

Kerola, Kyllikki & Kujanpää, Sari & Timmonen, Tero 2009. Autismikirjo. Autismikirjo ja kuntoutus. Jyväskylä:PS-kustannus.

Kerola, Kyllikki 2011. Autistisesti käyttäytyvien lasten kuntoutus – Strukturoitu opetus. Teoksessa Kaisa Launonen & Anna-Maija Korpijaakko-Huuhka (toim.) Kommunikoinnin häiriöt syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Painos 8. Gaudeamus:Helsinki. 167-187.

Kostamo, Pipsa & Airaksinen, Tiina & Vilkka, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön.

Kuosma, Tapio 2018. Kansainväliset vammaisten oikeudet. Kemi:Atrain & Nord

Kääriäinen, Aino 2003. Lasten suojelutyö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 1.3.2023. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23445/lastensu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marjo & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Viitattu 1.3.2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977. 1 § (23.6.1977/519). Viitattu 11.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015). Viitattu 23.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812). Viitattu 23.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812). Viitattu 24.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L2P8>

Mahlamäki, Pirkko 2016. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto

- Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012a. Kehitysvvaisuuden määrittelyjä ja esiintymishetkiä. Teoksessa Markus Kaski (toim.) Kehitysvammaisuus. 5. painos. Helsinki:SanomaPro, 15-24.
- Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012b. Tavoitteena hyvä elämä. Teoksessa Markus Kaski (toim.) Kehitysvammaisuus. 5. painos. Helsinki:SanomaPro, 148-217.
- Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012c. Lisävammat ja sairaudet. Teoksessa Markus Kaski (toim.) Kehitysvammaisuus. 5. painos. Helsinki:SanomaPro, 98-145.
- Matero, Marja 2004a. Historiasta nykypäivään. Teoksessa Marja Repo & Eeva-Liisa Talvela & Marita Malm & Marja Matero (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki:WSOY, 13-32.
- Matero, Marja 2004b. Kehitysvammaisuus. Teoksessa Marja Repo & Eeva-Liisa Talvela & Marita Malm & Marja Matero (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki:WSOY,c 165-203.
- Matero, Marja 2004c. Kielelliset häiriöt & AAC. Teoksessa Marja Repo & Eeva-Liisa Talvela & Marita Malm & Marja Matero (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki:WSOY, 131-164.
- Savas strategia 2019-2025. Osallisuutta erityisille ihmisille. Ei julkaistu.
- Savas-säätiö 2018. Savas strategia 2019-2025. Osallisuutta erityisille ihmisille. Ei julkaistu.
- Savas-säätiö 2019. IMO-ohjeistus. Ohjeistus asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteen käyttöön. Ei julkaistu.
- Savas-säätiö 2020. Asiakastietojen laadinta ja käsittely -ohje 2020. Ei julkaistu.
- Savas-säätiö 2022a. Savolanniemen palvelukoti. Viitattu 7.3.2023. <https://www.savas.fi/palvelukodit/savolanniemen-palvelukoti/>
- Savolanniemen palvelukodin toimintasuunnitelma 2023. Ei julkaistu.
- Stellberg, Tuulia 2017. Osallistava kirjaaminen – Nykytila ja kehittämistarpeet. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Viitattu 1.3.2023. http://www.socca.fi/files/6246/Stellberg_Tuulia.pdf

Suomen YK-liitto 2023. Vammaisten oikeudet. Viitattu 24.2.2023. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023d. Vammaispalvelulainsäädännön uudistus. Viitattu 9.4.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaispalvelulainsaadannon-uudistus>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023a. Itsemääräämisoikeuden tukeminen. Viitattu 7.3.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaramisoikeuden-tukeminen>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023b. Vammaisten ihmisten osallisuus. Viitattu 27.2.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisten-ihmisten-osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023c. Vammaisuus. Viitattu 27.2.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>

Tetzner, Stephen von & Martinsen, Harald 1991. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikaatioon. Suom Kaisa Launonen. Helsinki:Kehitysvammaliitto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu painos. Tammi. E-kirja.

Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivä & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. 2016. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki:Gaudeamus

Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Tammi.

Villka, Hanna 2021. Näin onnistunut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiiin. E-kirja, PS-KUSTANNUS.

Yleissopimus vammaisten oikeuksista (27/2016) Viitattu 24.2.2023. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm45053757161

LIITTEET

Liite 1: Osallistava kirjaaminen -kyselypohja

9.5.2023 12.29

Osallistava kirjaaminen -kysely

Osallistava kirjaaminen -kysely

* Pakollinen

1. Mitä osallistava kirjaus mielestäsi tarkoittaa? *

2. Kuinka asukkaan osallisuus näkyy asiakaskirjauksessa? *

3. Missä kirjattavissa seikoissa asukkaan oman näkemyksen tulee kuulua?

*

9.5.2023 12.29

Osallistava kirjaaminen -kysely

4. Millainen on mielestäsi hyvä kirjaamistilanne toteuttaa osallistavaa kirjausta yhdessä asukkaan kanssa? *

5. Kuinka usein olet kirjannut yhdessä asukkaan kanssa? *

6. Kerro esimerkki asukkaan kanssa yhdessä toteutetusta kirjaamistilanteesta *

7. Kuinka puhumattoman asukkaan osallisuus kirjauksessa on mielestäsi toteutunut viimeisen vuoden aikana? *

8. Mistä aiheista olet kirjannut puhumattoman asukkaan kanssa? *

9. Mitä haasteita olet huomannut puhumattoman asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? *

10. Mitä DomaCaressa olevia valmiita resursseja olet hyödyntänyt yhdessä puhumattoman asukkaan kanssa kirjatessa?

- Puheen äänitys
- DomaCaressa olevat valmiit kuvasymbolit (Esimerkiksi hymiöt)

11. Kerro konkreettisia esimerkkejä, kuinka olet hyödyntänyt DomaCaressa olevia resursseja asukkaan kanssa kirjatessa? *

12. Kuinka olet hyödyntänyt asukkaan kommunikaatiossa käytettävää apuvälinettä asukkaan kanssa kirjatessa? *

13. Oletko hyödyntänyt yhdessä asukkaan kanssa kirjatessa seuraavia kommunikaatio menetelmiä/keinoja?

- Tukiviittomat
- Selkokieli
- Kuvasymbolit
- Piirtäminen
- Kirjoittaminen

14. Kerro konkreettinen esimerkki/esimerkkejä, kuinka olet hyödyntänyt äsken valitsemiasi menetelmiä/keinoja asukkaan kanssa kirjatessa. *

15. Kuinka tukiviittomia voisi hyödyntää tulevaisuudessa asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

16. Kuinka selkokieltä voisi hyödyntää tulevaisuudessa asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

17. Kuinka kuvakommunikaatiota/kuvasyboleita voisi hyödyntää tulevaisuudessa asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

18. Kuinka piirtämistä voisi hyödyntää tulevaisuudessa asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

19. Kuinka kirjoittamista voisi hyödyntää tulevaisuudessa asikkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

9.5.2023 12:29

Osallistava kirjaaminen -kysely

20. Kuinka asukkaan käytössä olevaa kommunikaation apuvälinettä voisi hyödyntää tulevaisuudessa asukkaan kanssa yhdessä kirjatessa? Kerro konkreettinen esimerkki. *

Tämä ei ole Microsoftin luomaa tai suosittelemaa sisältöä. Lähettämäsi tiedot lähetetään lomakkeen omistajalle.

Microsoft Forms

Liite 2: Toimintamalli ehdotus

TOIMINTAMALLI EHDOTUS PÄIVITTÄISEN KIRJAUKSTEN TOTEUTTAMISEEN PUHUMATTOMAN ASIAKKAAN KANSSA

